

Handvatten voor erfrechtelijke geschillen

Een mediation over de verdeling van een nalatenschap, onenigheden omtrent een woning en de inboedel. Het kan je als mediator overkomen. Enige kennis van erfrechtelijke kwesties is dan wel nuttig. Dit artikel laat een aantal specifieke aspecten zien. De voorbeelden gaan met name om de woning en de inboedel, passend bij het thema van dit nummer.

Door Balten Schalkwijk, Martine Stut en Heidi van Dijk

Bij het verdelen van een nalatenschap komt nog al wat kijken. Nabestaanden worden in de eerste plaats geconfronteerd met het verlies van een dierbare, waardoor de emoties vaak hoog oplopen. Daarnaast worden erfgenamen ineens geconfronteerd met een taak en allerlei beslissingen die zij nog nooit op hun bordje hebben gekregen: wat te doen, wat mag ik doen en wat zijn mijn rechten en plichten en bij wie kan ik de juiste informatie halen? Als mediator kom je vaak pas in aanraking met een nalatenschap als er al enige tijd verstreken is na het overlijden, namelijk als de erfgenamen er niet meer uitkomen en er een geschil is ontstaan omtrent de nalatenschap. Maar ook in de eerste fase kan mediation al een welkom hulpmiddel zijn ter begeleiding.

Ruzie om de verdeling

Onenigheden omtrent een woning en de inboedel komen regelmatig voor bij de verdeling van de nalatenschap. Aan deze discussies kunnen de verhoudingen tussen de erven ten grondslag liggen dan wel omstandigheden van buitenaf, zoals de financiële crisis. Aangezien het veelal gaat om geschillen tussen familieleden, is mediation een goede methode om deze te beslechten. Immers: voor een verdeling zijn alle erfgenamen nodig, overeenstemming is essentieel, maar ook daarna willen men nog met elkaar door één deur kunnen. Enkele voorbeelden uit de praktijk ter illustratie.

- Tot de nalatenschap behoort een woning. Enig erfgenamen zijn de kinderen. De kinderen kunnen niet tot overeenstemming komen over de waarde waartegen de woning wordt toebedeeld aan een van de erfgenamen, of wordt verkocht aan een derde, of twee erfgenamen willen allebei de woning toebedeeld krijgen. In de tussentijd dreigt de woning in waarde te dalen, lopen de vaste lasten met betrekking tot de woning door ten laste van de nalatenschap en zijn er geen liquide middelen om deze lasten te voldoen.

- Er blijken bij het overlijden bestanddelen van de nalatenschap niet meer aanwezig te zijn. Het betreft zaken die voorheen altijd in de woning van de overledene aanwezig waren (schilderijen, sieraden, overige waardevolle spullen). De ene erfgenaam beschuldigt de andere erfgenaam ervan deze te hebben verduisterd en eist dat alle overgebleven goederen aan hem worden toebedeeld.
- De langstlevende echtgenoot, die geen rechten heeft op de woning, wil na het verstrijken van de wettelijke zesmaandtermijn de woning niet verlaten, omdat deze geen andere huisvesting heeft.
- De langstlevende echtgenoot heeft op grond van een vruchtgebruiktestament het vruchtgebruik over de echtelijke woning, maar deze heeft niet het recht om de woning te vervreemden. De kinderen zijn de bloot eigenaren van de woning. De langstlevende echtgenoot wenst een andere woning te bewonen.
- Erfflater stond tot zijn overlijden onder bewind van twee van de tien kinderen. Tijdens dit bewind is de woning verkocht, maar de opgeslagen inboedel en waardevolle spullen dienen na het overlijden verdeeld te worden. Door wantrouwen is de verhouding tussen de ex-bewindvoerders en de overige erfgenamen verstoord. De overige erfgenamen hebben namelijk geen recht op een overzicht van het vermogen gedurende de periode van het bewind. Om die reden hebben zij geen recht op inzicht in de besteding van de opbrengst van de woning. Daarbij bemoeien de partners (koude kant) van de erfgenamen zich onophoudelijk met de zaak, hetgeen een oplossing niet ter goede komt.

Uit de voorgaande voorbeelden blijkt dat wel wat achtergrondkennis gewenst is om als mediator met een erfrechtelijke kwestie aan de slag te gaan. Hierna worden enkele belangrijke aspecten besproken. Voor huwelijk en echtgenoot kan worden gelezen geregistreerd partnerschap en geregistreerd partner.

De omvang van de nalatenschap

Eerst zal er verdeling van de door het overlijden ontbonden huwelijksgemeenschap moeten plaatsvinden, alvorens men kan vaststellen wat de nalatenschap precies omvat. Afhankelijk van het huwelijksvermogensregime van de erflater bevat de nalatenschap al dan niet de helft van de door het overlijden ontbonden huwelijksgemeenschap, vermeerderd met eventueel privévermogen (verkregen onder uitsluitingsclausule dan wel

volmacht gegeven om de nalatenschap te beheren al dan niet met het recht om over de goederen van de nalatenschap te beschikken.

Het testament en/of wettelijke versterfrecht

Via het Centraal Testamentenregister kan worden nagevraagd of er door de overledene een testament is opgesteld en zo ja, bij welke notaris een afschrift of een uittreksel kan worden

Is er geen executeur dan is het beheer een taak van de erfgenamen gezamenlijk

bij huwelijkse voorwaarden uitgesloten) van de erflater en verminderd met de schulden van de nalatenschap. Indien tot de huwelijksgemeenschap een woning behoort, dan behoort in beginsel de helft van de woning tot de nalatenschap van de overledene. Zijn de echtgenoten op huwelijkse voorwaarden gehuwd, dan hangt het van de inhoud van de huwelijkse voorwaarden af of en zo ja, hoe de woning in de nalatenschap wordt betrokken.

Weet met wie je aan tafel zit

Verder speelt de vraag wie gerechtigd zijn tot de nalatenschap. De mediator dient met de juiste personen om de tafel te zitten. Niet ieder kind is automatisch bevoegd. Een onterfd kind heeft ondanks zijn wettelijk kinsdeel (de zogeheten legitieme portie) geen bevoegdheid om over de afwikkeling of verdeling te beslissen.

Verklaring van erfrecht of executele

Bij aanvang van de mediation kan een door de notaris afgegeven verklaring van erfrecht en/of een verklaring van executele u over de verschillende rechtsposities en bevoegdheden duidelijkheid geven.

Alleen de erfgenamen en de executeur van belang

Men is erfgenaam op grond van het testament of op grond van de wet. Vanaf 1 januari 2003 kan een executeur alleen bij testament worden aangewezen. De executeur is doorgaans alleen en met uitsluiting van de erfgenamen gerechtigd tot het beheer. Hij kan niet zomaar beschikken over de goederen van de nalatenschap en ook de verdeling behoort niet tot zijn taak. De rechten van de executeur kunnen bij testament worden beperkt maar ook worden uitgebreid. Een uitbreiding kan inhouden dat hij ook belast wordt met de verdeling van de nalatenschap. In dat geval wordt de executeur ook afwikkelingsbewindvoerder.

Is er geen executeur dan is het beheer een taak van de erfgenamen gezamenlijk. Door het afgeven van boedelvolmachten wordt aan een of meer erfgenamen of aan een externe derde de

opgevraagd. Is er geen testament opgemaakt of is er geen geldig testament, dan bepaalt de wet wie de erven zijn.

Wijze van aanvaarding

Zodra bekend is wie de erfgenamen zijn, dienen zij een keuze omtrent aanvaarding te maken. De wet geeft een erfgenaam drie keuzemogelijkheden:

- Zuivere aanvaarding. In dat geval worden de schulden in beginsel door de erfgenamen gezamenlijk gedragen en zij moeten door de erfgenamen worden voldaan, ook wanneer de schulden de baten van de nalatenschap overtreffen. Dit betekent dat de erfgenamen uit eigen vermogen dienen bij te dragen in het tekort.
- Beneficiaire aanvaarding. Deze wijze van aanvaarding is aangewezen, als de schulden de waarde van de bezittingen overtreffen of als de omvang van de nalatenschap onduidelijk is. De erfgenamen voorkomen dat zij niet met hun eigen vermogen aansprakelijk zijn voor de schulden van de nalatenschap. Alleen de bezittingen die tot de nalatenschap behoren, dienen de schuldeisers tot verhaal. De nalatenschap moet bij beneficiaire aanvaarding in beginsel volgens de strikte regels van wettelijke vereffening worden afgewikkeld. Op deze verplichting bestaan enkele uitzonderingen.
- Verwerping. Alle aanspraken van de erfgenaam op de nalatenschap vervallen. Hierbij moet worden gelet op de regels omtrent plaatsvervulling, aanwas en het wettelijk kinsdeel.

Gedurende een periode van drie maanden na het overlijden kunnen erfgenamen niet worden aangesproken door schuldeisers van de overledene en mogen zij zich beraden over hun keuze.

Ook een executeur dient overigens zijn taak te aanvaarden.

Formaliteiten

Zuiver aanvaarden kan door middel van het afleggen van een verklaring of door feitelijke handelingen. Beneficiair aanvaarden of verwerpen kan alleen bij akte op te maken door de

griffier en wordt opgetekend in het boedelregister bij de rechtbank in het ressort alwaar de laatste woonplaats van de overledene was. Dit kost € 114 (in 2012) aan griffierecht. In het boedelregister staat eveneens vermeld of er een boedelnotaris is en zo ja, wie deze notaris is. Een ieder kan bij de rechtbank informeren naar dit register.

Andere rechtsposities

Bij de afwikkeling van een nalatenschap kun je naast erfgenamen en een executeur te maken krijgen met de volgende rechtsposities:

- legatarissen, diegenen die bij testament een legaat – het recht op een som of goed(eren) – verkrijgen;
- legitiemarissen, afstammelingen van de erflater die door de wet als erfgenamen tot zijn nalatenschap worden geroepen. NB Dit betekent niet dat zij ook daadwerkelijk erfgenamen zijn;
- lastbevoordeelden, diegenen die al dan niet tegen vergoeding wordt verzocht om een last op zich te nemen. Het betreft een door de erflater opgelegde verplichting. Het klassieke voorbeeld van een last is de verzorging van de huisdieren van de overledene. Een last is niet afdwingbaar, maar eventuele niet-uitoefening kan een erfgenaam of legataris zijn verkregen rechten kosten;

deeldheid. Alle erfgenamen delen in de gemeenschap; het geheel van de gemeenschappelijke goederen en schulden. Een erfgenaam kan niet beschikken over zijn aandeel in een tot de gemeenschap behorend goed afzonderlijk, en zijn schuldeisers kunnen een aandeel niet uitwinnen, zonder toestemming van de overige erfgenamen. Over zijn aandeel in de gehele gemeenschap kan een erfgenaam wel beschikken en zijn schuldeisers kunnen dit aandeel uitwinnen, tenzij uit de rechtsverhouding tussen de erfgenamen anders voortvloeit. Onderhoud of handelingen die geen uitstel kunnen lijden aan de goederen kunnen door een erfgenaam zelfstandig worden gedaan. Voor het overige wordt het beheer over de goederen van de gemeenschap door de erfgenamen tezamen gevoerd en ook voor andere handelingen zijn zij uitsluitend tezamen bevoegd. Het is veelal gewenst om tot een verdeling te komen. Alle erfgenamen dienen hieraan mee te werken. Een verdeling waaraan niet alle erfgenamen hebben meegewerkt, is in beginsel ongeldig. Als de verdeling bij notariële akte is geschiedt, kan de verdeling slechts worden vernietigd op vordering van degene die niet aan de verdeling heeft deelgenomen.

Ten aanzien van de inboedel zijn vele verdelingen mogelijk. Wellicht is een taxatie daarbij niet onverdienlijk. In de eerste plaats van belang voor de erfbelasting en in de tweede plaats

Na de afwikkeling van de nalatenschap bestaat er een onverdeeldheid

- bezwaarden (erfgenaam of legataris) en verwachters. Als gevolg van een tweetrapsmaking verkrijgen verwachters na het einde van het recht van de bezwaarde diens verkrijging of wat daarvan over is;
- (stief)kinderen, die wilsrechten kunnen uitoefenen waardoor zij goederen in vol of bloot eigendom kunnen verkrijgen;
- de echtgenoot of levenspartner, die een beroep kan doen op andere wettelijke rechten ter zake van de woning en inboedel en overige goederen van de nalatenschap;
- kinderen, stiefkinderen, pleegkinderen, behuwdkinderen of kleinkinderen die onder bepaalde omstandigheden op grond van een wettelijk recht aanspraak kunnen maken op een geldsom ineens.

De verdeling

Als de formele vereisten voor de afwikkeling zijn gevolgd, de omvang van de nalatenschap bekend is en vaststaat wat ieders aandeel is, zijn we er echter nog niet. Vervolgens dient namelijk nog de verdeling plaats te vinden. Geschillen over de woning en de inboedel ontstaan veelal in deze fase. De tegoeden op bankrekeningen zijn makkelijk te verdelen, maar bij een huis en inboedel wordt dit al lastiger.

Na de afwikkeling van de nalatenschap bestaat er een onver-

zodat er een evenredige verdeling kan plaatsvinden conform ieders erfdeel. De emotionele waarde van goederen is echter niet te taxeren. In het geval dat erfgenamen dezelfde goederen willen hebben, kan een loting, eventueel onder toezicht van een notaris, advocaat of mediator een praktische oplossing zijn. Alle erven dienen dan wel in te stemmen met deze praktische oplossing.

De verdeling kan in beginsel vormvrij plaatsvinden, maar kan echter ook worden vastgelegd in een vaststellingsovereenkomst of in een notariële akte van verdeling.

Indien er zich (alleen) een woning tot de nalatenschap behoort, kunnen erfgenamen er ook voor kiezen om de onverdeeldheid te laten bestaan tot na de verkoop van de woning. De verklaring van erfrecht kan dan worden ingeschreven bij het kadaster zodat duidelijk is wie de eigenaren zijn van de woning. De lasten ten aanzien van de woning (vereniging van eigenaren, energierekening, gemeentelijke heffingen, onderhoud, make-larskosten, etc.) dienen door de erfgenamen gezamenlijk gedragen te worden.

Overige rechten ten aanzien van woning en inboedel

De erflater heeft een grote vrijheid bij de bepaling hoe zijn nalatenschap dient te vererven. Van een aantal wettelijke rechten kan men echter niet afwijken. Zij gelden ongeacht de

in het testament gegeven regelingen. Men dient hier bij de afwikkeling op bedacht te zijn.

Andere wettelijke rechten

- De echtgenoot van de erflater en ook de samenwonende partner hebben op grond van de wet na het overlijden, en ongeacht wie erfgenamen zijn, nog zes maanden het recht tot bewoning van de echtelijke woning en het gebruik van de inboedel.
- Indien de echtgenoot op grond van het testament niet of niet enig rechthebbende is van de door haar bewoonde woning die tot de nalatenschap of ontbonden huwelijksgemeenschap behoort, kan zij de erfgenamen verplichten

wanneer de schuldsanering op hem van toepassing is verklaard. Bij een aantal gebeurtenissen verkrijgen D en E op grond van de wet nu wilsrechten met soms niet mis te verstane gevolgen.

Indien B aangifte heeft gedaan van zijn voornemen om opnieuw in het huwelijk te treden met zijn nieuwe partner C, wordt B verplicht om aan zijn eigen kinderen D en E op diens verzoek goederen, bijvoorbeeld een woning of inboedel, over te dragen ter waarde van de vordering die zij op B hebben ter zake van het overlijden van A. Het betreft dan de goederen uit de nalatenschap van B of de door het overlijden ontbonden huwelijksgemeenschap van A en B. B kan over deze goederen het vruchtgebruik voorbehouden.

Vaak willen erfgenamen wel meewerken, maar pas nadat de onderliggende redenen voor hun dwarsliggende gedrag boven tafel komt

tot medewerking aan de vestiging van een vruchtgebruik op die woning en de inboedel en zelfs op andere goederen van de nalatenschap indien zij dit voor haar verzorging nodig heeft.

- Onder bepaalde voorwaarden kan een kind aanspraak maken op een som ineens ten behoeve van verzorging, opvoeding en studie; beloning van vroegere arbeid (geldt ook voor stief-, pleeg-, klein- en behuwdkinderen); of overdracht van goederen bij voortzetting van het beroep of bedrijf van de erflater (geldt slechts ook voor stiefkinderen).

Wilsrechten. Aan tafel met de (stief)kinderen

Indien een erflater komt te overlijden zonder testament of bij testament de wettelijke verdeling heeft bevestigd én hij een echtgenoot en een kind achterlaat, is op grond van de wet de wettelijke verdeling van toepassing. Ten gevolge daarvan gaan alle bezittingen van rechtswege over op de langstlevende echtgenoot, onder de verplichting om de daarmee samenhangende schulden (inclusief de kosten in verband met het overlijden) te voldoen. De kind(eren) ontvangen slechts een niet-opeisbare geldvordering ter grootte van hun erfdeel, waarvan de hoogte nog nader zal moeten worden vastgesteld. In dit geval kunnen de kinderen wilsrechten uitoefenen voor zover de erflater de wilsrechten niet bij testament heeft uitgesloten of beperkt. Hieronder een aantal voorbeelden ter uitleg.

A is met B gehuwd en uit dit huwelijk worden de kinderen D en E geboren. A overlijdt zonder testament. Conform de wet is op de nalatenschap de wettelijke verdeling van toepassing, inhoudende dat B alles krijgt en D en E een geldvordering ontvangen ter grootte van hun erfdeel. Deze vordering is pas opeisbaar bij het overlijden van B of diens faillissement of

Stel D en E hebben hun wilsrecht bij de aangifte van het huwelijk van B met C niet uitgeoefend en B komt te overlijden zonder testament. Tot de schulden van de nalatenschap van B behoren dan de geldvorderingen die D en E op hun ouder B hadden wegens het overlijden van A. Stiefouder C kan vervolgens verplicht worden door D en E om goederen over te dragen voor de waarde van die geldvordering. Deze overdracht geschiedt in vol eigendom. C kan zich géén recht van vruchtgebruik voorbehouden. Als de waarde dusdanig groot is kunnen D en E stiefmoeder C dus het huis uitzetten! Als B overlijdt en op zijn nalatenschap eveneens de wettelijke verdeling van toepassing is dan verkrijgen D en E daarnaast ook nog een geldvordering op C ter zake van het overlijden van hun ouder B. In plaats van die geldvordering kunnen zij dan ook direct overdracht van goederen verzoeken aan C. Dit geldt niet ten aanzien van goederen die van de zijde van C in de huwelijksgemeenschap zijn gevallen. Over de over te dragen goederen kan stiefouder C zich het recht van vruchtgebruik voorbehouden.

Indien van dit laatste wilsrecht geen gebruik is gemaakt, hebben de erfgenamen van C de verplichting om bij C's overlijden aan D en E in vol eigendom goederen over te dragen ten belope van de vordering die D en E ter zake van het overlijden van hun ouder B op C hebben verkregen. Het wordt complexer als meerdere wilsrechten samenvallen.

Tips

In dit artikel hebben wij met name de juridische aspecten van het erfrecht benadrukt zodat de mediator de valkuilen en de algemene aandachtspunten, die bij erfrechtgeschillen van belang zijn, kan onderkennen. We sluiten af met enkele tips van niet-juridische aard.

- Begrip is het sleutelwoord: geef ruimte aan de emoties die er spelen. Vaak willen erfgenamen wel meewerken, maar pas nadat de onderliggende reden voor hun dwarsliggende gedrag boven tafel komt. Zij hebben bijvoorbeeld altijd al het idee gehad dat een van de broers of zussen werd voorgetrokken, zij als het zwarte schaap werden gezien, of de positie van de oudste wordt niet erkend doordat iedereen juist het jongste zusje een boedelvolmacht wenst te geven. Wellicht voelt de onwillige erfgenaam zich tekortgedaan door een bepaling of redengeving uit het testament van hun ouder, of wordt er druk uitgevoerd door de partner ('koude kant') van een erfgenaam. Erkenning van de pijn en verdriet uit het verleden en begrip van de overige erfgenamen maar ook van de mediator doet vaak wonderen. Geef een ieder van de erfgenamen als het kan de kans om met opgeheven hoofd, wellicht door een stukje genoegdoening af te dwingen van de overige erfgenamen, de mediationtafel te verlaten en (ook thuis) een goed verhaal te kunnen vertellen over de uitkomst.
- Bepaalde keuzes en fiscale aspecten kunnen grote consequenties hebben voor de uitkomst. De fiscaal voordeligste oplossing komt echter niet altijd overeen met hetgeen mensen graag willen.
- Let op onder bewind- of curatelegestelden en minderjarigen, dit vereist specifieke procedures.
- Blijf het gemeenschappelijk doel benadrukken. Tijd is essentieel. Te lang wachten kan vervelende (financiële) gevolgen met zich meebrengen. Men wil zo snel mogelijk van de situatie af en/of tot een goede langdurige oplossing

komen waarbij het onderlinge contact behouden blijft. Verdeling vereist nu eenmaal de medewerking van een ieder en vergt geven en nemen. Benadruk de kosten- en ellende-besparing indien men er zo snel mogelijk uitkomt. Procederen kan, maar zijn de kosten die daarmee gepaard gaan en het voortslpende emotionele conflict dit werkelijk waard?

Over de auteurs

Balten Schalkwijk is als oprichter betrokken bij Privatelife bv, gespecialiseerd in bewindvoering executele en nalatenschapsmediation, lid van de NOVEX en organiseert oefensessies voor mediators en vFAS.

Martine Stut is advocaat bij Jonker Blaauw Advocaten te Rotterdam. Zij is gespecialiseerd in familie- en erfrecht en aspirant-lid van de vereniging van Familierecht Advocaten Scheidingsmediators (vFAS).

Heidi van Dijk is kandidaat-notaris bij Kooijman Lambert Notarissen te Rotterdam. Zij is werkzaam op de afdeling personen-familie- en erfrecht en houdt zich onder andere bezig met de afwikkeling van nalatenschappen.